

darabokká tépett hazának igazi, dolgos, áldozatkész fiaivá gyermeküket. Akkor, ha így lesz, a mi szomorú, hosszú telünkre is eljön még a kikelet, a feltámadás husvétja! Akkor nem fog parancsolni többé golgotás Aradunkon az oláh s leszedve az őszi mező minden virágát, elzarándokolhatunk az aradi Tizenhármak vesztőhelyére s ott térdreborulva elzokoghatjuk majd: Uram, a Te segítségével elértük célunkat, áldott legyen a Te szent Neved, mert meghallgattál bennünket. Ime lásd örömhelyünkben épp úgy, mint bánatunkban, elnyomatásunkban

Buzgó imádság epedez

Százezrek ajakán...

(Marczali)

Kőhalmi Julia.

Október 6.

Arad fáinak könnyei hullnak,
— Sárguló levél halkán pereg. —
Szomorú szívvel, bánattal telve
Járnak ma ott az emberek.

Hiába villan sebítő fegyver,
Hiába les börtön ajtaja,
Hiába vigyáz százszemű ellen:
Arad gyásznapját gyászolja ma...

A szélben — hallga! — valami hallik,
— Bánatos szemben friss könny ragyog. —
Valami nagy, szent biztató remény:
Veletek vagyunk, testvér magyarok!...

Kiknek a hangja szólal a szélben
Mugsugja nekünk vérző Arad:
Tizenháromnak dicső emléke...!
...Örök időkre onnan fakadt!...

Kenessy Béla.

MAGYAR TESTVÉREIM!

Legenda járt róluk a hármashérec hónapban. Dalba szötte neküket a büszke hérec s a virágos mező. Az övék volt ez a nap, a magyar szabadság vértanúié. Haláluk évfordulójára gyászt öltött a magyar nemzet, sirjukra hintette az ősz minden virágát, minden fájalmát. Mult és jövő volt emlékezetük, hit és remény örökségük!

Nyílik-e ma virág szétszórt sirjukon? Zarándokol-e ma áhitatos tömeg szomorú elmúlásuk helyére, ahol életüket áldozták fel hazájuk szabadságáért? Szárnyal-e ima érettük ma azon a he-

lyen, ahol életükkel tettek örök tanubizonyságot szabadság-sze-
relmük mellett?

A nemzet Golgotája elveszett! A magyar szabadság vértanui idegen földön, idegen földben várják a diadalmas magyar feltá-
madást. Mert ők, akik Petőfi lángszavát hallották, akik diadalról-
diadalra vezették elszánt honvédjaikat, akik az egész világnak
megmutatták, mire kész a magyar szabadságáért: ezek a hősök
és vértanuk nem nyugodhatnak szolgaföldben!

Hányszor sirhatott a történelem istennője, mikor hazánk
történetét ércablákra véste! Biztosan ellágyult az ő szive is eny-
nyi szenvedés láttára. Lapozzuk fel most ezeket a könnytől ázott
részeket, hogy tanuljunk belőlük s átéljük emlékezetben a ma-
gyar történelemnek e szomorú, fekete éjszakáját...

1848 március tavaszán egész Európát a szabadság láza fogta
el. Forradalom tört ki Párisban, Bécsben s ezek hatása alatt
március 15-én a pesti ifjuság is a porondra lépett s Petőfi, Jó-
kai és Vasvári vezetése alatt cenzura nélkül kinyomatta a Talpra
magyart és a nemzet kívánságait tartalmazó 12 pontot.

A fellángolt szabadságeszme végre is arra kényszerítette V.
Ferdinánd királyt, hogy kinevezze az első független magyar mi-
niszteriumot és szentesitse a nemzet kívánságait tartalmazó tör-
vényeket. Kimondhatatlan öröm és boldogság töltötte el a szive-
ket egész Magyarországon! A magyar nép elérte végre azt, amit
századok óta áhitozott: szabadságát és függetlenségét.

De Bécs sem hagyta magát s a küzdelemben, egyelőre leg-
alább is, hatalmasabbnak bizonyult a felszabadult nemzet mil-
lióinál. Hatalma elvesztésébe nem tudott belenyugodni. Félreve-
zette tehát a hazánkban élő nemzetiségeket s azt mondta ne-
kik, hogy a magyarok most már az ő elnyomásukra törnek. A
nagy örömet, boldogságot csakhamar aggódás váltotta fel s mi-
kor az ország minden részéből a nemzetiségek lázadásának hirt
megérkezett, nyilvánvalóvá lett, hogy a bécsi titkos kormány az
alig megszületett magyar szabadság és alkotmány megsemmisíté-
sére törekszik.

A válságos idők nagy szellemeket és lelkes hazafiakat kíván-
nak. Hála Istennek, mindkettő megvolt. A nagy szellemek élén
Kossuth állott a nemzet elé, a lelkes hazafiak pedig ezere-
ként állottak a kibontott magyar zászlók alá, ahol már nem ki-
sebb vezérek várták őket, mint Klapka, Damjanich, Vécsey, Gör-
gey és társaik. A vitéz és hőiesen küzdő magyar sereg a világ
bámulatára néhány hónap alatt szétszórta a lázadók tömegeit,
majd amikor a bécsi kormány végre nyíltan is színt vallott s
hatalmas sereggel indult hazánk elnyomására, a lelkesedés tü-
zétől oroszlánná vált márciusi ifjak megismételték a magyar cso-
dát s az önfeláldozó hazaszeretetnek számos példáját adva kiver-
ték az országból a hatalmas és jól felfegyverzett osztrák hadse-
reget is!

Ami azonban a magyarságnak dicsőség volt, az megalázást

jelentett az ellenségnek, amely kétségbeesett bosszujában segítségül hívta ellenünk a hatalmas orosz sereget. A magyar szabadság napjai ezzel meg voltak számlálva. Hogy állhattak ellent majdnem félmilliónyi pihent és bosszútól tüzelt hadseregnek, mikor az alig felszerelt magyar honvédek száma még a kétszáz- ezret sem érte el s a fiatal magyar honvédség nem rendelkezett az utánpótlás és hadiszervezet sok időt és munkát igénylő gépezetével?

Görgei, látva a nemzet hiábavaló küzdelmét, augusztus 13-án Világosnál letette megmaradt csonka kis seregével a fegyvert, de nem az osztrákok, hanem a segítségül hívott oroszok előtt. Ez csak olaj volt a tüzre. S bár az orosz táboronok, Rüdiger, visszadta a magyar tisztek fegyverét, mondván: „Hősiességük elismerésül jól esik ezt tennem!” — a magyar tábornokokat mégis kiszolgáltatták a vérengzéseiről hirhedt osztrák hadvezérnek, Haynaunak. Rabokkal telt meg az aradi vár börtöne s hamarosan 850 magyar fölött hangzott el az ítélet, melyből csaknem fele halálra szólott. A tábornokok fölött október 5-én hangzott el a halálos ítélet.

Október 6-án kellett végrehajtani az ítéletet. Teljes sötét borult a tájra. Az őszi szél meg-megverdeste a szomorú börtönök ablakait és lassu csöppekben esni kezdett az eső. Fél öt lehetett, mikor a tábornokok bevégezték utolsó előkészületeiket és ájtatosan Istennek ajánlották lelküket. Az udvaron ezalatt már kivonult az egész várórség. Tompa dobpergés, zürzavaros hangok hallatszottak. A hajnal derengett. Kelet felől kapaszkodott már a nap s a hűvös hajnali szellő megsuhogtatta a fák hulló leveleit...

Fél hat felé jelent meg Kiss Ernő, Schweidel József, Dessewffy Arisztid és Lázár Vilmos tábornokok börtönében a porkoláb, hogy kivigye őket a kivégzés helyére. Ünnepeyes, lassu menetben érték el a vár északkeleti kapujához, amelyen áthaladva, az első sáncárokban állottak meg. Az ítéletek felolvasása után előállottak a gránátosok s bekötözték a tábornokok szemeit, egyedül Kiss Ernő nézhetett szembe a halállal. A bucsu megrázó, szivettépő jelenetei kövekeztek. Schweidel odamegy a lelkiatyához s egy kis keresztet nyújt át neki, adja át majd fiának, mint egyetlen örökséget... Kiss Ernő szomoruan kiált föl: „Szegény hazám!... Vége mindennek... Isten büntesse meg hazám höhérait!... De int a főparáncsnok s a lövészek felállnak a tábornokkal szemben, lövésre kész puskákkal. Egy kardvillanás, hatalmas dörrenés... és három tábornok bukik el holtan a nyirkos sánc árokban. De Kiss Ernőnek csak vállcsontját érte a lövés, mire egy tiszt parancsára odaugrik hozzá egy gránátos és közvetlen közelből lő reá. Erre ő is holtan bukik el a földön...

A négy vértanu ott maradt temetetlenül, a katonaság pedig visszatért, hogy végrehajtsa az ítélet másik felét. A kilenc tábornokot levezetik börtöneikből. Egymás után jönnek Aulich Lajos, Knezich Károly, Lahner György, gróf Leiningen Westerbürg Ká-

roly, Nagy Sándor József, Pöltenberg Ernő, Török Ignác és gróf Vécsey Károly, míg a lábát tört Damjanichot úgy támogatják le porkolábjai. Megindul a menet... A várból kiérve, átmennek a Maroshidon s az Uj-Arad felé vezető uton haladnak mintegy negyed-óráig, amikor a lapályon megpillantják a kilenc bitófát. Az égbolt mintha osztoznék gyászunkban, mégjobban elkomorodik. Zokogó szellő fut végig a tájon... A tábornokok a színhelyre érve leterdelnek s elmondják utolsó imájukat. Azután megkezdődik a kínos ceremónia, majd Pöltenbergre kerül a sor először. Odamegy Damjanichhoz, megöleli, megcsókolja, azután a többiekhez, tőlük is így bucsuzik... Most már az öné vagyok — mondja a bakónak, mikor visszatér a bitó alá. S a dicső tábornok megszűnik élni... Azután sorba következik Török, Lahner, Knezich, aki hangosan imádkozik mindaddig, míg nemes lelke el nem röp-pen... Éljen a haza! — kiáltja utoljára Nagy Sándor a bitó alatt s már vele is végez a hóhér... Szörnyű jelenetek ezek még elmondani is... Leiningen néhány szót szól a katonákhoz, de vele is hamar végeznek. Utána Aulich, végre Damjanichra kerül a sor.

— Már azt hittem, én leszek az utolsó, aki mindig első voltam a csatában! — mondja, majd érzékenyen elbucsuzik az utolsónak hagyott Vécseytől s odabiceg a bitó alá, hogy meghaljon ő is, rác létére a — magyar szabadságért! Vécseynek már nem volt kitől elbucsuzni, hát odatámolyog Damjanich teteméhez, térdrehullik előtte s megcsókolja annak hideg kezét...

Tíz óra lehetett, mire véget ért a világ legborzalmasabb gazzette... Az őszi szél zokogva rázta meg a fák ritkuló lombjait... Meghalt a magyar szabadság!... Szegény árva Magyarország...

Igy ért véget a szomorú nap, de az egész nemzet siratta szabadságát, szabadságának vitéz vértanuit... De a tizenhárom nem mulott el a halállal. Kioltott életük itt van közöttünk ezekben az órákban s példájukkal utat mutatnak nekünk a feltámadáshoz. Az ő hitük, amelyért készek voltak életüket feláldozni, nem mulhatott el hasztalan és reményt nyujt nekünk a jobb, boldogabb jövőre, mert hinni kell, hogy:

Tesz még Isten gyönyörű csodát itt:
 Ringó bölcső lesz a ravatal,
 Havas Kárpáttól a kéklő Adriáig
 Egy ország lesz itt, egyetlen s magyar!

Mert hiába zár el most ideiglenesen bennünket Golgotánktól a trianoni parancs, egy nép hite, egy nemzet akarása erősebb a piros ceruzával kirajzolt határoknál s eljön még az idő, amikor ott találkozunk mindnyájan szívben-lélekben ezen a napon a szabad és újra magyarrá lett aradi Golgotán!

(V. L.)